

SE TILL MIG SOM LITEN ÄR

– ANMÄLNINGSPLIKT I FÖRSKOLAN

Grundnivå
Pedagogiskt arbete

Victor Widlund

2018-FÖRSK-G39

HÖGSKOLAN I BORÅS

Program: Förskolläraryrket, 210p

Svensk titel: Se till mig som liten är – Anmälningsskyldighet i förskolan

Engelsk titel: Watch over me who is small – the preschool's duty to report

Utgivningsår: 2018

Författare: Victor Widlund

Handledare: Lillemor Adrianson

Examinator: Jakob Billmayer

Nyckelord: Anmälningsskyldighet, förskola, pedagog

Sammanfattning

Anmälningsskyldigheten är juridiskt bindande för de som är verksamma inom förskolan. En anmälan ska göras vid minsta misstanke om att ett barn far illa och det finns då inte heller några krav på bevis för den subjektiva tolkningen en pedagog eller annan personal gör. Hur viktigt stödet av övriga i arbetslaget upplevs är självklart individuellt, men alla pedagoger är inte nödvändigtvis lika självsäkra att genomföra en anmälan på egen hand. Tecken på vanvård kan vara allt från allehanda märken på kroppen till ett barns beteende eller yttringar. Genom att vara välinformerad samt ha djup kunskap kan en pedagog ändå vara någorlunda förberedd på de svårigheter en anmälan kan medföra. Pedagoger ska också upprätthålla en nära och förtroendefull relation till vårdnadshavare även efter en eventuell anmälan är gjord. Att relationen eventuellt raderas i och med en anmälan kan därav lätt ses som ett problem.

Studien avser belysa olika aspekter gällande anmälningsskyldigheten och vilka svårigheter verksamma pedagoger kan uppleva i samband med misstanke om att barn far illa. Studien använder intervju som redskap för att få en djupare och mer detaljerad bild av de medverkandes subjektiva syn på ämnet. Intervjufrågorna var utformade på ett sådant sätt att det gavs möjlighet för mer uttömmande svar. Intervjuerna spelades även in, vilket tillät intervjuaren att helt fokusera på vad respondenten sa och därmed också lättare kunna komma med relevanta och givande följdfrågor.

Studiens resultat pekar på brister i hur pedagoger informerats och utbildats gällande anmälningsskyldigheten men även vikten av väl genomarbetade kris- och handlingsplaner ute i verksamheten. Samtliga informanter hade svårt att definiera ”minsta misstanke” i förhållande till deras eller arbetslagets handlande. Ingen av informanterna uttryckte någon erfarenhet av att ha varit oeniga i sina respektive arbetslag vid något anmälningstillfälle men pekade likaså på att ansvaret är individuellt. Det framkom att det finns en viss rädsla att ha gjort fel när det kommer till anmälningar och att då anmäla ”i onödan”, men även att det tyvärr är lättare när det är tydliga tecken eftersom det lämnar mindre utrymme för spekulationer. En annan gemensam nämnare i svaren var att alla medverkande hellre anmälde med risk för att ha fel än att inte ha anmält alls och då också behöva gå i ovisshet.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	5
SYFTE	5
Frågeställningar	6
Avgränsning.....	6
BAKGRUND	6
TIDIGARE FORSKNING	7
TEORETISK ANKNYTNING	8
Kognitiv dissonanst teori.....	9
Socialkognitiv teori.....	9
METOD	10
Urval.....	10
Genomförande.....	11
Analys.....	11
Etiska överväganden.....	12
Reliabilitet och validitet.....	12
RESULTAT	13
Pedagogens inställning till anmälningsplikt.....	13
Pedagogens erfarenhet.....	14
Kommunikation med kollegor och ledning.....	14
Kommunikation med vårdnadshavare.....	16
RESULTATDISKUSSION	17
Pedagogen och arbetslaget.....	17
Relationen till vårdnadshavare.....	18
Pedagogen och anmälningsplikten.....	19
METODDISKUSSION	21

DIDAKTISKA KONSEKVENSER	22
FÖRSLAG PÅ VIDARE FORSKNING	23

INLEDNING

De som är verksamma inom förskolan har individuell anmälningsplikt till socialtjänsten vid minsta misstanke om att ett barn far illa i sin hemmiljö eller tillsammans med vårdnadshavarna. Det behövs inga tydliga eller konkreta bevis för att en anmälan ska göras utan det rör sig om subjektiva tolkningar eller uppfattningar hos personalen gällande barnets situation i hemmet. Frågan är hur stark en misstanke skall vara för att en pedagog ska välja att lita på sin magkänsla och handla efter anmälningsplikten, då det oundvikligen handlar om en tolkning av situation och sammanhang? Att vänta längre för att få tydligare tecken för sina misstankar innebär egentligen att begå tjänstefel samtidigt som förhastade slutsatser och ringa misstankar kan vara förödande för en familj om det innebär att den blir anmäld till socialtjänsten. Enligt *Läroplan för förskolan* (Lpfö 98 rev. 2016, s. 13) ska verksam personal i förskolan sträva efter att upprätthålla en nära och förtroendefull relation till vårdnadshavare, även om en anmälan genomförts. Att relationen eventuellt raderas i och med en anmälan kan därav lätt ses som ett problem. Hur den delen av en pedagogs uppdrag upplevs kan vara viktigt att ta i beaktning. Kontakten och kommunikationen med vårdnadshavare kan bli svårare eftersom det av vårdnadshavarna kan uppfattas som ett brustet förtroende gentemot pedagogerna. Det är inte säkert att vårdnadshavarna ser att pedagogerna enbart vill barnets bästa, utan kan tolka det som ett personligt angrepp. Det hela kan då resultera i en ansträngd och spänd situation.

Ett arbetslag kan ses både som en styrka och en tillgång för den enskilda pedagogen. Hur viktigt stödet av övriga i arbetslaget upplevs är självklart individuellt, men alla pedagoger är inte nödvändigtvis lika självsäkra att genomföra en anmälan på egen hand. Tecken på vanvård kan vara allt från allehanda märken på kroppen till ett barns beteende eller yttringar. ”Barn som far illa”, är som begrepp relativt omfattande och det finns således en uppsjö av områden som skulle kunna ligga till grund för olika inriktningar för framtida forskning. Även om förskolläraryrket utbildningen berört anmälningsplikten, har en fördjupning av vad som konkret händer i den akuta situationen och vilka konsekvenser en anmälan medför knappt berörts. Det har enbart skrapats på ytan av vad som kan uppfattas som ett ytterst komplext och svårtolkat fenomen. Det är omöjligt att vara helt och hållet rustad inför ett specifikt fall, men det finns samtidigt en svårighet kring anmälningar eftersom det alltid handlar om relationer mellan människor där också personliga känslor och upplevelser är inblandade. Däremot genom att vara välinformerad samt ha en djupare kunskap kan en pedagog ändå vara någorlunda förberedd. Intentionen med arbetet har varit att få en uppfattning om de eventuella svårigheter en pedagog kan uppleva i samband med att en anmälan genomförs. Jag ser ett behov av forskning kring personers faktiska upplevelser av anmälningar, eftersom majoriteten av den aktuella forskningen verkar fokusera på kvantitativa undersökningar. Några exempel på sådana studier är: Kenny (2001, ss. 81–92), Coccozza, Gustafsson och Sydsjö (2007, ss. 209–223) samt Wiklund (2006, ss. 39–58). Dessa riktar in sig på statistik kring antal anmälningar och inte pedagogernas upplevelser av eventuella svårigheter.

SYFTE

Denna studie avser belysa olika aspekter gällande anmälningsplikten och vilka svårigheter verksamma pedagoger kan uppleva i samband med misstanke om att barn far illa. Här inbegrips

även relationer och graden av samförstånd i arbetslaget samt problematik kring vårdnadshavarkontakt.

Frågeställningar

Vilka faktorer kan vara avgörande för att en misstanke skall leda till en anmälan?

Hur upplevs anmälningspliktens tvingande karaktär av den enskilde pedagogen?

Hur påverkar graden av enighet i arbetslaget den enskilde pedagogens beslutsfattande i en anmälningssituation?

Avgränsning

Denna studie är baserad på pedagoger som genomfört minst en anmälan till socialtjänsten och deras upplevelser kring handlandet enligt anmälningsplikten.

BAKGRUND

Följande beskrivning utgår från Ekelund och Dahlöf (2009, ss. 13-15) som redogör för hur barns rättigheter successivt ökat under 1900-talet, som även kommit att kallas *barnens århundrade*. Dessförinnan fanns bestämmelser för att vårdnadshavarna skulle tukta barnen, men bestämmelser gällande barns rättigheter var fortfarande få. 1902 kom barnavårdslagstiftningen som var den första i sitt slag och innebar två nya lagar. Den ena gällde fosterbarnsvården och kontroller av denna eftersom det fanns ett problem med att barn for illa i fosterhem. Den andra rörde förordningar om hur försummade barn skulle uppfostras men bidrog även med regler för vårdnadshavarna som beskrev att barnen skulle omhändertas ifall vårdnadshavarna misslyckades i sitt fostransuppdrag. Skäl till omhändertagande var inte desamma som idag utan det näst intill förväntades att fostran genomfördes med inslag av aga. Samhällets förväntningar på vårdnadshavare handlade mindre om omsorg om barnets bästa än om att barn skulle lära sig att ”veta hut”, alltså fostransuppdraget. Däremot hade barn som vanvårdades eller blev misshandlade fortfarande ingen chans att få den hjälp de hade behövt.

Vad som kom att bli 1960-talets barnavårdslag utreddes under hela 50-talet och barnavårdande organisationer föreslogs få fler befogenheter med möjlighet att ingripa och kontrollera i enskilda fall. Argumentet var här att samhället i större mån skulle kunna ta ansvar för fostran och vård av barn. Detta förslag fick dock hård kritik för att visa brist på tillit till vårdnadshavarna och deras förmåga att själva hantera problem kopplat till barnens uppfostran. 60-talet medförde dock att barnavårdsnämnderna blev obligatoriska, samt ett avskaffande av förekomsten av aga på institutioner. 1979 var året då aga förbjöds i Föräldrabalken. Införandet av denna paragraf beskrivs som kulmen på ett målinriktat och långvarigt arbete med syftet att förändra attityderna gällande uppfostringsvåld där BRIS var en av de organisationer som arbetade med detta. Synen på aga som uppfostringsmetod har förändrats successivt från att ha varit ett självklart inslag, till att det i dag är förbjudet enligt lag och ses som en form av misslyckande för vårdnadshavare. År 1982 inrättades socialtjänstlagen och barnavårdsnämnderna försvann. Under 1900-talets slut förs även begreppet *barns bästa* in i lagstiftningen med syftet att barnets behov prioriteras i alla beslut som fattas (Ekelund & Dahlöf, ss. 13-15).

Socialtjänstlagen (2001:453) 14 kap. 1 § beskriver anmälningsplikten som det yttersta skyddet för barn. Olsson (2017, ss. 74-75) beskriver att alla anställda i varje skolform är, fram till barnets 18-årsdag, skyldiga att anmäla vid tydliga men även ostrykta fall då misstanke finns om att ett barn far illa. Möjlighet finns att även anonymt kontakta socialtjänsten och rådfråga kring ett specifikt fall, utan att för den sakens skull vara tvungen att uppge sin eller barnets identitet. Anmälningsplikten gäller alla enskilda anställda men det är även av vikt att det finns handlingsplaner på arbetsplatsen som arbetats fram gemensamt. Det är väsentligt att agerandet sker korrekt för att underlätta polisens och socialtjänstens eventuella utredningar. Alla verksamma inom förskola och skola är skyldiga att vid behov lämna uppgifter eller redogörelser till socialnämnden.

TIDIGARE FORSKNING

Pedagoger är ofta motvilliga att göra en anmälan och de fall som rör barn som utsätts för bristande omvårdnad i Sverige är tämligen underrapporterade (Markström & Münger 2017, s. 22). Wiklund (2006, ss. 39-41) belyser bristen på kunskap och forskning gällande omfattning av anmälningar till socialtjänsten samt svårigheter kring anmälningsplikten. De flesta anmälningarna gäller inte små barn, utan rör i större utsträckning ungdomar i icke straffmyndig ålder. Markström och Münger (2017, s. 23) framhåller vidare att förskolan som institution är en viktig del i arbetet med att identifiera barn i omsorgssvikt eftersom pedagoger möter barnen dagligen under en längre tid. Beslutet att anmäla beror till stor del på pedagogens egen bakgrund, såväl professionell som privat. Det kan handla om okunskap, farhågan att genomföra en felaktig anmälan eller eventuell rädsla för förövaren/förövarna. Brist på förtroende för socialtjänsten men också sin egen förmåga att genomföra anmälan nämns som ytterligare anledningar.

Cocozza, Gustafsson och Sydsjö (2007, s. 212) pekar i sin studie på att en orsak till låg rapporteringsgrad är att personalen i förväg föreställer sig eventuella konsekvenser av en rapport. Först därefter fattas beslut om huruvida en misstanke bör leda till anmälan. Tidigare erfarenheter från liknande situationer kan här komma att spela en betydande roll. Om yrkesverksamma pedagoger har haft negativa erfarenheter i samband med anmälningar och därför vid senare tillfällen väljer att avstå, är det väsentligt att undersöka de upplevelser de tidigare haft i samband med anmälningar. Deras resultat visar att 22 % av de medverkande hade erfarenheten att deras anmälan inte ledde till en utredning. I en studie av Kenny (2001, ss. 88-89) upplevde lärarna att deras utbildning inte hade förberett dem på ett tillräckligt sätt för att kunna hantera situationen vid en eventuell anmälan. Rädslan att skriva en felaktig rapport, brist på tydliga fysiska tecken av att barnet far illa och upplevelsen att barnrättsorganisationer inte tenderar att hjälpa familjer var de mest förekommande orsakerna till att en rapport inte gjordes.

Trots att det enbart krävs misstanke som skäl, menar Olsson (2017, s. 218) att alltför få anmälningar görs samtidigt som sannolikheten är liten för att mängden anmälningar på ett avsevärt sätt skulle öka genom en skärpning av lagarna. Även Nilsson (2016, s. 104) redogör för att barnombudsmannen beklagat att det anmäls för få fall till socialtjänsten. Vidare pekar Olsson (s. 213) på att medvetenheten har ökat gällande barns utsatthet sedan Sverige åtog sig

att respektera de rättigheter som följde med FN:s barnkonvention genom bland annat lämpliga lagstiftningsinsatser. Däremot lever många barn än idag i bristfälliga miljöer trots att Sverige, med sina humanitära värden, är ett välfärdssamhälle. Trots ökad medvetenhet, menar Bengtsson och Svensson (2011, s. 89) att personal inom förskola och skola upplever problem när det kommer till anmälningar. Detta kan i sig leda till att det inte ges den hjälp som behövs till barn som befinner sig i utsatta situationer. Eftersom det är påfrestande för samtliga berörda av anmälningsplikten är det av vikt att alltid se till det enskilda barnets behov av hjälp och skydd. Viktigt att poängtera är också att en orosanmälan till socialtjänsten inte är riktad mot vårdnadshavarna, utan syftar till att skydda barnet. En orosanmälan kan däremot i förlängningen leda till en polisanmälan som då kan gälla en eller flera vårdnadshavare.

Pedagoger som tidigare har genomfört en anmälan besitter troligtvis djupare kunskap och har en mer positiv inställning till att lämna en rapport. Detta kan ses utifrån tre olika aspekter: förtroende för att varje anmälan tas på allvar och följs upp av systemet, benägenhet att träda in i rapporteringsrollen samt förmågan att bättre kunna hantera och bortse från oro gällande konsekvenser av en anmälan. Dessutom var lärare som fick svara på hypotetiska scenarier överlag övertygade om att de skulle agerat enligt anmälningsplikten (Walsh, Mathews, Rassafiani, Farrell & Butler 2012, s. 1945). Kenny (2001, s. 88) problematiserade redan år 2001 att det fanns tydliga skäl till att fokusera på pedagogers utbildning gällande att rapportera om barn som far illa. Pedagoger med längre arbetslivserfarenhet inom yrket tenderar att i större utsträckning genomföra anmälningar till skillnad från de med kortare erfarenhet. Slutsatsen blir att det finns behov av att pedagoger ska kunna känna större säkerhet i att synliggöra tecken och symtom hos barn som far illa samt ha kunskap gällande procedurer vid en anmälan.

En viktig aspekt är att policys som rör barnsäkerhet ofta förknippas med straff, skuld och kriminalitet hos vårdnadshavarna. Detta kan i sin tur leda till en ofördelaktig stigmatisering för anmälaren eftersom det medför ett ökat krav på bevis och begränsar samtidigt samhällets förmåga att tillhandahålla olika hjälptjänster. Samhället kan bistå med hjälp i fall där barn riskerar att hamna i omsorgssvikt. Några orsaker kan vara brist på kunskap hos vårdnadshavare gällande omvårdnad och barnuppfostran eller att de helt enkelt har en svår tid i livet för tillfället. Ett exempel är familjecentraler, dit vårdnadshavare kan vända sig för att få tips och råd. Syftet är att familjens problematiska situation med hjälp av stöd kan ”rättas till”, vilket medför att en anmälan kan komma att undvikas helt och hållet (Gilbert et al 2009, ss. 176-177).

TEORETISK ANKNYTNING

Nedan följer de teorier som studien kopplas till. Teorierna ämnar tydliggöra pedagogernas agerande såväl tillsammans med kollegorna i arbetslaget som gentemot vårdnadshavare. Användningssyftet för den socialkognitiva teorin är att förklara hur en pedagog kan lita fullt ut på sin egen förmåga och fullfölja en anmälan till socialtjänsten även om denne inte har arbetslagets stöd. Kognitiv dissonanst teori syftar till den enskilda pedagogens uppfattning och övertygelse om att ha handlat rätt.

Kognitiv dissonansteori

Angelöw och Jonsson (2000, ss. 175-176) beskriver kognitiv dissonans som det olustiga känslotillstånd som äger rum när en individ upplever sig ha två sinsemellan stridande uppfattningar om samma sak. Det kan även röra sig om en motsättning mellan personens handling och ställningstagande. Detta leder i sig till en konstant strävan att förändra antingen handling eller attityd så att de är i harmoni med varandra och blir därmed ett medel för att skydda vår självkänsla. Dissonansen kan något förenklat beskrivas som en typ av tankekonflikt. I kognitiv dissonansteori ses människor som rationaliserande snarare än rationella. Genom att minska dissonansen gör vi det möjligt att bevara en positiv självbild och kan därmed lägga fokus på våra goda egenskaper som att till exempel vara intelligent, moralisk och duktig. Samtidigt finns en aspekt av bagatellisering. Ett exempel skulle kunna vara om en pedagog anmäler sin misstanke och dennes kollegor sår tvivel genom att ifrågasätta om orosanmälan verkligen var skälig. Pedagogen måste då få balans mellan attityd och handling genom att övertyga sig själv om att handlingen trots allt var befogad och att kollegorna inte inser detta. Följaktligen kan pedagogen här potentiellt också börja ifrågasätta om dennes funderingar och uppfattningar verkligen var korrekta.

Människor i allmänhet föredrar att ha möjligheten att kunna ångra ett beslut vid ett senare tillfälle men forskning har även visat att omvänt beslutsfattande i sig inte leder till en ökad tillfredsställelse, utan snarare tvärtom. När vi ställs inför ett oåterkalleligt beslut tenderar vi att se de positiva aspekterna av det som valts och de negativa aspekterna bland det vi inte valt. Det stämmer därmed in på vad som kan förväntas när det kommer till kognitiv dissonansteori, ett oåterkalleligt beslutsfattande får oss att lägga fokus på vad som bäst tillfredsställer och bekräftar positiva aspekter av det gjorda valet. När det rör sig om beslut som går att ändra är det tvärt om, då vi tenderar att se till de negativa aspekterna som kan minska tillfredsställelsen av det som valdes (Bullens, Harreveld, Förster & Pligt 2013, ss. 1093-1094). Matz och Wood (2005, ss. 22-23) pekar på att en social grupp kan fungera både som källa för ökad kognitiv dissonans och på samma sätt verka för en positiv minskning av dissonansen. I en grupp där det finns skilda åsikter kan en negativ spänning uppstå. Gruppmedlemmar kan därför, medvetet eller omedvetet, anpassa sig till övriga gruppens åsikt vilket i sig minskar individens dissonans. Detta kan förklaras med att pedagoger i ett arbetslag som är ense om att anmäla i sig leder till en positiv minskning av dissonansen hos den enskilde.

Socialkognitiv teori

Self-efficacy, eller *självttilltro*, är ett begrepp som utvecklats av Albert Bandura och som syftar till en tro att man klarar av att hantera olika utmaningar som uppkommer. Svåra uppgifter uppfattas som en utmaning av personer med en god självttilltro. God självttilltro kan således vara en vilja att pröva någonting som inte gick som planerat en gång till och samtidigt medföra ett reflekterande över vilka aspekter som ledde till utfallet. Med en låg självttilltro finns risken att individen skuldbelägger sig själv och ger upp (Hwang & Nilsson 2011, s. 45). En individs uppfattning har stor betydelse för dennes handlingar. Våra personliga mål baseras på insikten om hur vi kan prestera positivt och individer bedömer sina egna förmågor i enlighet med dennes handlingar. Självttilltro är en grundförutsättning för våra val, intentioner samt vilja och

uthållighet att slutföra en uppgift. Självförtroende kan således också definieras som en tro som har en avsevärd påverkan på vårt ansvarstagande (Erdem & Demirel 2007, ss. 573-575).

Guo, Justice, Sawyer och Tompkins (2011, ss. 965-967) fann i sin studie att graden självförtroende en pedagog upplever hade nära samband med den upplevda graden av tillhörighet i arbetslag men även samarbete inom arbetslaget. De tolkar detta som att pedagoger i ett arbetslag är ansvariga för utvecklingen av varandras självförtroende eftersom personerna i ett arbetslag ofta har ett mycket nära samarbete. Guo, Piasta, Justice och Kaderavek (2010, ss. 1099-1101) pekar på att pedagogers grad av självförtroende påverkades positivt av att ha en personlig lärarlegitimation. Däremot fann de även att pedagoger med ett stort antal yrkesverksamma år inte alls hade en ökad upplevelse av självförtroende, som i sig kan upplevas som paradoxalt. En förklaring som presenteras är att personer med ett stort antal yrkesverksamma år inte nödvändigtvis känner att deras kunskaper är uppdaterade med dagens forskningsläge.

METOD

Kvalitativ metod syftar till att få en djupare och mer detaljerad bild av de medverkandes subjektiva syn på ämnet och intervjuer är en vanligt förekommande metod i kvalitativ forskning. En halvstrukturerad intervju innebär en flexibel process där intervjuaren behöver vara följsam och lyhörd för svaren som ges. I intervjusituationen ges då utrymme för intervjuaren att avvika från förutbestämda frågor och beroende på respondenternas svar även ställa lämpliga följdfrågor.

Undersökningen bygger på kvalitativ metod med utgångspunkt i att det centrala för studien är pedagogers tolkningar och uppfattningar. För insamling av data användes halvstrukturerade intervjuer som verktyg. Användandet av halvstrukturerade intervjuer innebär att ett antal förutbestämda frågor togs med till intervjutillfället men samtidigt gavs möjlighet att ställa följdfrågor vid behov som baserades på svaren som gavs. Intervjufrågorna var utformade på ett sådant sätt att det gavs möjlighet för mer uttömmande svar och de kunde alltså inte endast besvaras med ”ja” eller ”nej”. Vissa frågor förklarades även ytterligare för att precisera frågans mål och därmed undvika missuppfattningar. Respondenterna gavs god tid till att svara innan nästa fråga ställdes vilket i sig resulterade i att vissa svar utvecklades vidare (Bil. 1).

Under intervjuerna användes ljudinspelning som har några olika funktioner i intervjusammanhang. Att spela in tillät intervjuaren att helt fokusera på vad respondenten sa och därmed också lättare kunna komma med relevanta och givande följdfrågor. Intervjuarens fokus behöver därmed inte läggas på att föra anteckningar likväl som att intervjun får ett bättre flyt. En annan fördel med att spela in intervjuerna var möjligheten att kunna lyssna igenom hela eller delar av intervjun i efterhand. (Bryman 2011, ss. 412-415; 428).

Urval

Kriterierna för de medverkande var att de måste vara utbildade förskollärare samt ha medverkat vid minst en anmälan till socialtjänsten, antingen enskilt eller tillsammans med arbetslag eller förskolechef. Samtliga tre deltagande respondenter arbetade som förskollärare på två olika

förskolor i södra Sverige och har medverkat vid minst en anmälan. De medverkande tillhörde inte heller samma arbetslag och har själva gjort ett aktivt val att delta i studien. Alla tre respondenter är kvinnor och hade vid tid för studien förhållandevis lång arbetslivserfarenhet som förskollärare även om detta i sig inte var ett krav. De båda förskolorna var även belägna i uppskattningsvis liknande socioekonomiska områden.

Genomförande

Först skrevs ett missivbrev (Bil. 2) för att tydliggöra studiens inriktning och syfte. Förskolechefer kontaktades via telefon och delgavs muntlig redogörelse för studiens syfte och beskrivning av planerat utförande. De fick även förfrågan om de hade någon anställd förskollärare som genomfört minst en anmälan till socialtjänsten. Sedan skickades även en bifogad kopia av missivbrevet till förskolecheferna via e-post. Några av dem bad att få återkomma med besked då de var osäkra på huruvida det fanns kvalificerad personal för studien. I de fall där det inte fanns någon förskollärare som genomfört en anmälan kontaktades nästa förskolechef. I de fall där det fanns personal som uppfyllde kriterierna kontaktades dessa personer via telefon, med förskolechefs medgivande, och dessa blev delgivna samma information och sedan också missivbrevet som deras respektive förskolechefer fått. När en pedagog väl gav sitt godkännande att delta i studien planerades tid in för själva intervjun. Intervjuerna genomfördes med en pedagog åt gången på deras respektive arbetsplatser och varade mellan 30 till 60 minuter vardera. För att undvika störande faktorer användes avskilda samtalsrum till intervjuerna. Vid intervjuerna användes ljudinspelning.

Analys

De inspelade intervjuerna transkriberades ordagrant för att göra materialet mer överskådligt. Intervjuerna lyssnades sedan igenom ytterligare en gång och den transkriberade texten jämfördes med utsagorna för att få ett så precist material som möjligt. Intervjufrågorna var uppdelade i olika kategorier och i det transkriberade materialet kunde liknande kategorier urskiljas eftersom intervjusvaren i flera fall ansågs vara likartade. Kategorierna rörde respondentens kunskap kring anmälningsplikten, arbetslagets påverkan på den enskilde individen, relation till vårdnadshavare samt respondentens egen uppfattning kring gränsdragning gällande anmälningsplikten. Kategoriseringen syftade här också till att göra materialet mer tydligt och därmed även lättare att hantera, överskåda och bearbeta. Kategoriseringen underlättade i arbetet med att jämföra och se likheter och skillnader i intervjusvaren. I bearbetningen av intervjusvaren gick det även att finna en koppling till både den socialkognitiva teorin såväl som kognitiv dissonanst teori då dessa kunde urskiljas i samtliga respondenters svar.

Eftersom svars materialet var relativt omfattande gjordes en avgränsning i vad som redovisas nedan vilket innebär att varje enskilt svar inte är beskrivet. Intervjusvaren som inte tas upp har ändå bidragit med att ge en helhetsbild av respondentens upplevelse, synsätt eller känsla. Det urval som gjorts i redovisningen av intervjusvaren bottnar i att ha en tydlig koppling till undersökningens frågeställningar. Syftets frågeställningar har därmed självklart styrt vad som fokuserats på vid både urval, analys och jämförande av svar.

Etiska överväganden

Vetenskapsrådet presenterar fyra etiska principer som skall appliceras på alla studier. Dessa fyra riktlinjer kan ses som den medverkandes yttersta skydd gentemot den som genomför undersökningen och sammanfattas som; informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Vetenskapsrådet, 2002).

Informationskravet innebär att uppgiftslämnare i förväg blir delgivna studiens syfte, användningsområde och villkor för deltagande. Detta uppfylldes både genom missivbrev men också muntlig kontakt. Viktigt att poängtera är också att informanterna fick upplysning om att deras deltagande var högst frivilligt och att de hade valfriheten att dra sig ur om så önskades. De gavs även en försäkran om att det inspelade materialet skulle raderas omgående ifall intervjun avbröts. Av sekretesskäl förtydligades det återigen innan intervjuerna började att inga enskilda fall eller orsak till anmälan skulle beröras. Samtliga medverkande gav sitt godkännande till att delta efter att all information presenterats och samtliga frågor som uppkom i förväg besvarats vilket är i enlighet med samtyckeskravet.

Konfidentialitetskravet berör säkerställandet av informanternas anonymitet i studien likväl som hur insamlad data förvaras. All insamlad data förvarades på säker plats efter intervjuerna ägt rum och namn på informanter, ort, förskola eller avdelning nämns över huvud taget inte i vare sig det inspelade materialet eller i studien. I resultatdelen namnges respondenterna som pedagog 1, 2 och 3 för att ändå på något sätt kunna urskilja individuella yttringar. Slutligen poängterades att det insamlade materialet enbart skulle användas till studien vilket överensstämmer med nyttjandekravet.

Reliabilitet och validitet

Eftersom förskolläraryrket enbart ytligt tagit upp anmälningsplikten fanns behov av fördjupad kunskap innan intervjuerna kunde påbörjas. De texter som lästs tas bland annat upp i arbetets avsnitt med bakgrund och tidigare forskning. Vad som talar för behovet av utökad kunskap inom arbetets inriktning kan återses i majoriteten av den aktuella forskningen. Det är inte troligt att resultatet skulle få samma utfall i en annan studie eftersom personer upplever de fenomen som denna studie syftar till olika och därmed mycket väl kan ha andra subjektiva uppfattningar. Däremot är det i sig den fundamentala aspekten av problematiseringen i arbetet att personer upplever på olika sätt och på så vis omöjligt kan dela en exakt föreställning med någon annan. Dock har risken för partiskhet försökts uteslutas genom att inte medvetet lägga några personliga värderingar i det insamlade materialet.

I strävan efter ett legitimt insamlingsmaterial där pedagogers uppfattningar skulle vara i centrum, valdes alltså kvalitativt formade intervjuer med enbart respondenter som upplevt vad som berörs i intervjufrågorna. Intervjufrågorna var till sin karaktär öppna för att initialt undvika alltför liknande svar vilket också bidrar till studiens validitet. Dessutom skiljde sig följdfrågorna i samtliga intervjuer från varandra. Att respondenternas utsagor spelades in medförde i sin tur att transkriberingen resulterade i ett mer korrekt återberättande än vad exempelvis löpande anteckningar skulle gjort. I inspelningarna hörs tydligt vad som sägs vilket även det resulterade

i ett mer korrekt transkriberat material och ökad reliabilitet (Bryman 2011, ss. 351-357; 428-429).

RESULTAT

Nedan presenteras resultatet under rubrikerna: pedagogens inställning till anmälningssplikt, pedagogens erfarenhet, kommunikation med kollegor och ledning samt kommunikation med vårdnadshavare.

Pedagogens inställning till anmälningssplikt

Vad informanterna initialt förknippade med anmälningssplikt var liknande i alla tre fall där plikten i sig upplevdes positiv men att den samtidigt kan vara negativ och krävande. En pedagog poängterade samtidigt att det behövs mer grundlig information om anmälningssplikten i förskolläraryrket för studenterna att ta del av. Problemet med att viss information inte kan delas med vårdnadshavarna togs upp av en annan pedagog. Samma pedagog poängterade att på samma sätt som vårdnadshavare skyddar sina barn så kan barnen skydda sina vårdnadshavare. Pedagogerna beskrev problemet med att fråga barnet kring saker det sagt eller saker som hörts, setts eller uppmärksammats av personalen då det finns en risk att ställa ledande frågor till barnet.

På frågan om var gränsen går för att agera enligt anmälningssplikten kunde en av pedagogerna inte sätta ord på var hennes gräns gick mer än att hon gick på magkänsla oavsett om det gällde kommentarer eller synliga tecken. De andra två medgav att det är betydligt lättare när det finns tydliga tecken som exempelvis märken på kroppen till skillnad från någonting ett barn kan säga. När det rör sig om saker ett barn säger menade den ena att det kan röra sig om en kommentar vid ett tillfälle. Att då avvakta i ett försök att få fler övertygande bevis eller att höra samma eller liknande berättelse fler gånger kan ses som tjänstefel i sig. Samtliga informanter hade svårt att definiera ”minsta misstanke” i förhållande till deras eller arbetslagets handlande.

*Men det är ju som jag sa innan, man måste ju tänka precis som man gör i andra sammanhang och se till barnets bästa. Det är säkert hemskt om det skulle bli fel och det blir väldigt jobbigt, men det kanske är jobbigare att få veta att om jag hade reagerat i tid så hade det kanske inte hänt. Den bördan vill jag inte bära på.
Pedagog 1*

*Det är klart, kommer ett barn med tydliga märken på kroppen där jag ser spår av händer eller tillhyggen då räcker det ju med en gång, då ska jag ju anmäla direkt, vilket jag också har gjort. Däremot är det svårare i de här fallen tycker jag där det inte finns någonting synligt utan det kanske bara bygger på saker som barnet säger, då väntar man kanske ändå [...] men det här är det svåraste hur starka misstankarna ska vara, det är otroligt svårt.
Pedagog 2*

Alla informanter instämde i att det finns en viss rädsla att ha gjort fel när det kommer till anmälningar och att då anmäla ”i onödan”. En av pedagogerna menade också att det tyvärr är

lättare när det är tydliga tecken eftersom det lämnar mindre utrymme för spekulationer. En annan gemensam nämnare i svaren var att alla medverkande hellre anmälde med risk för att ha fel än att inte ha anmält alls och då också behöva gå i ovisshet.

Pedagogens erfarenhet

Samtliga respondenter hade vid tiden för studien arbetat som förskollärare under lång tid där 28 år var färst antal arbetade år och över 40 år var flest. Deras kunskaper om vad som konkret händer efter att en anmälan är gjord varierade från att mest ha kunskap om förskollärarens ansvar till att ha goda kunskaper gällande flera olika instanser i processen. Det framkom även att mängden kunskap pedagogerna hade med sig första gången de anmälde var tämligen varierande.

Jag har varit med där det har varit riktigt akuta anmälningar där polisen har kommit. Jag har varit med och skjutsat barn till barnhem akut. Varit med om vårdnadstvister i tingsrätten och även kontakt med socialtjänst, polis och jurister som då har hört av sig när det gäller vårdnadsvist. Så jag har god kunskap men dåliga erfarenheter, tyvärr. Men det hade jag inte innan jag anmälde första gången utan det har jag lärt mig på resans gång. Pedagog 2

Den förskolan jag var anställd på då hade väldigt tydliga krisplaner, punktvis hur vi skulle göra. Just krisplanerna som finns är viktigt att de är genomarbetade. Pedagog 3

Från början hade jag behövt det, för jag hamnade ju i situationer utan tillräcklig kunskap. [...] Jag kan tycka att utbildningen ska ta upp anmälningsplikten på ett tydligt och noggrant sätt och jag tycker också att man bör få information när man anmäler. Pedagog 2

Svaren skiftade mellan att ha varit i behov av mer kunskap och stöd till att ha tydliga mallar att följa. Dock nämnde bara en respondent vikten av att ha genomarbetade krisplaner som beskriver steg för steg hur personalen ska agera vid en krissituation.

Kommunikation med kollegor och ledning

Samtliga respondenter redogjorde för att det inte spelar någon roll om huruvida de är överens i sitt arbetslag eller inte när det kommer till att anmäla till socialtjänsten. Alla informanter pekade likaså på att ansvaret är individuellt och inte kollektivt och att de samtidigt i situationen att vara ensam om att ha en misstanke skulle ventilera med förskolechef.

I situationen att vara ensam om att hysa misstanke och då behöva stå på sig menade två av pedagogerna att det är bekymmersamt att inte vara överens i arbetslaget och att det likaså klart skulle kännas bättre om man i arbetslaget delade uppfattning. Den tredje redogjorde för att man i den situationen skulle be om samarbete inom arbetslaget och då tillsammans ”hålla ögonen” extra på det problem som tagits upp.

Om de andra tycker att "nej, ifall det blir fel så gör vi inget" då kan jag inte slå mig till ro med det utan ansvaret är ju faktiskt enskilt, det tycker jag är viktigt att komma ihåg. Och man gör ju detta för barnets bästa och då får man inte vara så rädd att man viker undan från det som är obekvämt! Pedagog 1

Nej men vi har en anmälningsplikt där vid minsta misstanke om att ett barn far illa så ska vi anmäla. Jag skulle ta kontakt med förskolechefen och ventileras och diskutera men sen är det ju det här med dokumentation, att vi skriver ner på vår magkänsla ibland "det här känns inte bra". Skriv ner och dokumentera. Pedagog 3

Det kan ju faktiskt bli så och det är ju ett bekymmer men framförallt tänker jag att ett arbetslag är en styrka. Det är fler som ser och vi har ett gemensamt ansvar. [...] Men det är svårt, det är jättesvårt. Är det väldigt oense så, så skulle jag då gå till min förskolechef och då ta upp detta, men jag kan inte skylla på honom eller henne heller för ansvaret är ju fortfarande mitt om jag har sett något. Men det är nog ganska bra om man samråder. Pedagog 1

Ingen av informanterna uttryckte någon erfarenhet av att ha varit oeniga i sina respektive arbetslag vid något anmälningsfall. Tvärtom togs arbetslaget upp som en styrka av två av dem. Angående om arbetslaget tillsammans varit tveksamma inför beslutet att anmäla eller inte var det bara en av pedagogerna som inte uttryckte en sådan erfarenhet. De två andra redogjorde däremot för att de varit med om detta och där en respondent beskrev att arbetslaget inte hade gått vidare med anmälan medan den andre respondenten hade fullföljt anmälningen med sitt arbetslag. Den pedagog vars arbetslag inte hade fullföljt anmälningen menade även att arbetslaget senare hade ångrat sitt agerande och också önskat att de hade gjort en anmälan.

Att det även går att höra av sig anonymt till socialtjänsten och fråga om råd var någonting som alla tre respondenter poängterade. Det framgick att man i det fallet inte behöver tala om vem ärendet gäller och inte heller vilken avdelning man som pedagog arbetar på. Det påpekades att möjligheten till anonym rådföring hos socialtjänsten troligen används för sällan.

I början när jag var ny... det är nog mest de sista åren jag skulle gjort det. Det fallet jag pratade om som var för många år sen då gick vi inte vidare, men nu skulle jag nog stått på mig... Pedagog 3

Pedagog 3 menade att som nyexaminerad fanns inte samma självförtroende att stå upp mot kollegorna och där en av misstankarna i och med det inte resulterade i en anmälan. Två av tre redogjorde däremot för att de i dagens läge skulle ta upp misstanken med förskolechef om de inte var överens med sina kollegor i arbetslaget. Vikten av att lita på och se en kompetens hos sina kollegor togs upp av en av pedagogerna. Att kollegan med misstanken i det fallet kan ha hört eller sett någonting som de andra inte har och att det då finns ett behov av att backa upp honom eller henne. En viktig poäng som drogs av samtliga informanter är att anmälningsplikten finns för barnen och att det är för barnets bästa en pedagog bör agera.

När det händer något sådant här så tänker du kanske inte första gången på att "det här ska jag skriva ner". Men när det händer igen och man känner obehag... just det här att det man har skrivit ner i detalj med datum och exakt vad som har hänt kan ju ha betydelse om man sen väljer att anmäla. Vi har lämnat vidare handskrivna anteckningar till socialtjänsten och det blev ju en del av underlaget om det skulle öppnas en utredning. Pedagog 2

Vikten av att detaljerat dokumentera och skriva ner misstankar eller vad som inte känns bra i specifika fall togs upp av två informanter. Om det sker en anmälan kan det annars vara svårt att i efterhand komma ihåg exakta tidpunkter, antal tillfällen eller exakt vad som sagts i en situation. En informant menade även att arbetslaget fortlöpande hade fört dialoger med varandra och reflekterade och analyserade tillsammans vilket hade lett fram till gemensamma beslut istället för individuella.

Kommunikation med vårdnadshavare

Två av tre respondenter problematiserade att föreställningen av att vårdnadshavarna var skötsamma mycket väl skulle kunna påverka deras misstankar omedvetet. Den tredje menade med eftertryck att hennes erfarenhet vägde tyngre än att "låta sig luras" av en sådan aspekt. En av pedagogerna tog upp att det nog finns någon form av godtrogenhet eller en vilja att tro gott om människor generellt sett men också att socioekonomiska förutsättningar kan ge skeva bilder av hur situationen i hemmet ser ut.

[...] det är ju egentligen väldigt fördomsfullt av mig att tänka att de med låg inkomst och sämre utbildning och kanske andra utmaningar i livet skulle ha närmare till att kanske begå övergrepp på sina barn eller misshandla dem eller vanvårda dem. Det kan ju vara ett mycket mer kärleksfullt klimat i ett sådant hem och det handlar ju egentligen inte om utbildning och ekonomi eller vilket jobb man har hur kärleksfull relation man har till sina barn, men det är nog lätt att låta sig luras. Pedagog 2

[...] man har ju alltid en öppen dialog och att inte få säga någonting om det, då är det jobbigt. För då vill man dela funderingar med föräldrarna, men i vissa fall ska man ju inte göra det. Pedagog 3

Två av informanterna problematiserade även vad som är möjligt att ta upp med vårdnadshavarna och således också var gränsen går mellan att förskolan kan ge stöttning eller tips på instanser att vända sig till kontra vad personalen inte ska ta upp med vårdnadshavarna. Gränsen går vid misstanke om brott vilket medför att när det inte finns skäl att tro att en anmälan behöver göras kan detta diskuteras med vårdnadshavarna.

Gällande arbetslagets relation med vårdnadshavare efter att anmälan gjorts varierade bland respondenterna. I ett fall låtsades en av de båda vårdnadshavarna i en familj som ingenting och kommenterade inte situationen över huvud taget. Personalen blev till och med tackade av den andre vårdnadshavaren som inte var berörd i anmälan. I ett annat fall pekades en pedagog i arbetslaget ut som syndabock. I det senare fallet beskrev informanten hur den berörda

pedagogen var tvungen att gå in på en annan avdelning när vårdnadshavarna förväntades komma. Detta i kombination med att sagd personal inte kunde öppna eller stänga på avdelningen utan alltid var tvungen att ha kollegor nära till hands. En pedagog tog även upp att vårdnadshavarna tenderade att acceptera det som hänt på ett bättre sätt om det motiverades med att det hade gjorts för barnets bästa. Likaså att det ligger i personalens yrkesmässiga skyldighet och att de är tvungna att anmäla för att inte begå tjänstefel.

RESULTATDISKUSSION

Pedagogen och arbetslaget

Utefter de frågor som användes i intervjuerna framkommer att de medverkande förmodligen har en hög grad självförtro och litar fullt ut på sin egen förmåga att genomföra en anmälan på egen hand. Gällande kognitiv dissonanstheori kan den urskiljas på det sätt att respondenterna som i det här fallet har stor självförtro, beskrev att de till stor del skulle bortse från kritik eller klagomål. Detta kan tolkas som att deras tro på sin egen kompetens och uppfattning överskuggar de tvivel som motsättande åsikter bidrar med. Det kan även självklart bero på respondenterna som individer, deras tidigare erfarenheter och kunskap kring anmälningar samt det faktum att arbetslagen i alla förekommande fall varit eniga. Vad som kan vara intressant att reflektera över är om respondenterna i denna studie upplevde mindre grad dissonans som en följd av att de har lång yrkeserfarenhet som förskollärare. Kenny (2001, s. 88) fann att pedagoger med ett stort antal yrkesverksamma år tenderar att anmäla mer frekvent. Dock pekar Guo et al. (2010, s. 1100) på att så inte behöver vara fallet, utan snarare tvärtom att pedagoger som varit verksamma länge inte anmäler i lika hög grad. De redogör vidare för att pedagoger med lång tid inom yrket inte anser sig vara lika insatta i aktuell forskning eller upplever sig ha samma grad självförtro och därmed inte anmäler lika ofta.

Vad som framkommer ur resultatet är att respondenternas självförtro utvecklats efter första erfarenheten av att anmäla och har därmed inte varit densamma konstant. Guo et al. (2011, s. 965) beskriver arbetslagets roll i detta, där tillhörighet i arbetslaget framhålls som en av huvudfaktorerna till graden självförtro individen känner. Om detta stämmer kan det på ett sätt tolkas som att pedagoger inte nödvändigtvis behöver ha genomfört en anmälan för att känna självförtro i anmälingssituationer. Då är känslan av tillhörighet, samarbete i arbetslaget och uppbackning av detsamma nog för att pedagogen ska lita på sig själv. Markström och Münger (2017, s. 23) menar däremot att ett eventuellt beslut att anmäla istället grundas i pedagogens personliga okunskap, tillit till sin egen förmåga eller rädsla att göra en felaktig anmälan. Vad som även framgår ur studien av Walsh et al. (2012, s. 1945) är att pedagoger som tidigare har genomfört en anmälan tenderar att anmäla oftare baserat på bland annat bredare kunskap, mer positiv inställning och förmåga att bortse från konsekvenser.

Vad som vidare kan argumenteras för är arbetslagets betydelse för att dels stötta kollegorna och dels se till varje pedagogs kompetens och även bekräftandet av denna. Det kan ju till exempel vara så att det som lett till att min kollega fått en misstanke från första början, ägde rum när jag inte befann mig på avdelningen och därmed omöjligt kan ha uppfattat det. En av respondenterna exemplifierar att ett barn kan säga någonting vid frukosten klockan 8, men hon själv börjar inte

arbete förrän klockan 9. Likaså kan det ha skett i ett rum som hon inte befann sig i för tillfället, men hennes kollega var där. Möjligheterna att inte vara den som får själva misstanken är många, men barnet har kanske bara yttrat sig en enstaka gång, varpå någon av kollegorna uppfattat detta. Barnet har kanske bara en chans att få den hjälp som det är berättigat att få. Som Guo et al. (2011, ss. 965-966) uttrycker det så är pedagogerna i ett arbetslag ansvariga för utvecklingen av varandras självförtroende. Att vara och en av pedagogerna vågar lita på sin egen förmåga och kompetens och att samtidigt ta för givet ett obetingat stöd från kollegorna. Även Matz och Wood (2005, s. 23) menar att en social grupp kan verka för en positiv minskning av dissonansen en individ kan uppleva. Att medlemmar i gruppen i det här fallet på ett medvetet sätt anpassar sig till åsikten som stämmer överens med resten av gruppen, som då också bidrar med en positiv minskning av individens dissonans.

Erdem och Demirel (2007, ss. 573-575) redogör för hur våra personliga mål baseras på insikten om hur vi kan prestera positivt och att individer bedömer sina egna förmågor i enlighet med dennes handlingar. Självförtroende beskrivs vidare som en grundförutsättning för att följa upp och slutföra en uppgift. Viktigt att poängtera är att i studiens resultat är svaren som gavs gällande att anmäla utan kollegors stöd positiva och där samtliga respondenter menade att de skulle ha anmält ändå. De frågor som handlade om det blir däremot hypotetiska eftersom ingen av respondenterna hade erfarenhet av det i praktiken. Deras arbetslag hade i samtliga fall varit eniga i beslutet att anmäla eller inte. Pedagogerna hade alltså i de här verkliga fallen bidragit med en positiv minskning av kollegornas dissonans eftersom de delade samma uppfattning om behovet av att anmäla. I denna undersökning kan således ingen negativ koppling till kognitiv dissonans göras. Detta baseras på pedagogernas förmodade höga grad av självförtroende samt det faktum att de inte upplevt oenighet i arbetslaget. Även Walsh et al. (2012, s. 1945) fann att pedagoger som fick svara på hypotetiska scenarier överlag var övertygade om att de skulle agerat enligt anmälningsplikten. Vad som vidare kan argumenteras för är huruvida en respondent, i en intervju-situation, ger ett svar som låter bra, för att därmed också uppfattas på ett positivt sätt. Att respondenten vill tro på sin egen förmåga att handla såsom hon svarar på frågan behöver inte för den sakens skull innebära att det kommer ske lika tveklöst i praktiken. Det kan dessutom argumenteras för huruvida det är troligt att de skulle svarat liknande med en lägre grad självförtroende.

Relationen till vårdnadshavare

Rädslan för att komplicera och/eller förstöra relationen till vårdnadshavarna kan vara en avgörande faktor för om en anmälan görs eller inte. Coccozza, Gustafsson och Sydsjö (2007, s. 212) uttrycker att det händer att pedagoger ibland fattar ett beslut om en misstanke ska leda till en anmälan först efter att eventuella konsekvenser som anmälan i så fall medför har tagits i åtanke. Vad som framkommer ur resultatet är att vårdnadshavare kan reagera på en mängd olika sätt i den krissituation som en anmälan innebär för familjen. Respondenterna framhöll vikten av att upprätthålla en professionell och neutral kontakt med familjen. I det ingår att inte vara fördömande och att tydligt visa att pedagogerna inte tar ställning eller står på någons sida. Uppdraget är istället att se till barnets bästa och där kan den dagliga vistelsen på förskolan vara betydelsefull. Om någon av pedagogerna skuldbeläggs som ansvarig för anmälan av vårdnadshavarna kan det, som en av respondenterna uppgav, förekomma en vägran att ha vidare

kontakt med berörd pedagog. Som en annan av respondenterna uttryckte finns alltid en risk att vårdnadshavarna, i affekt, väljer att fortsättningsvis inte lämna barnet på förskolan. Därmed mister pedagogerna även en viktig möjlighet att i vardagen kontrollera hur barnet mår, vilket kan vara viktigt i en pågående process. Förskolan kan fungera som en trygg plats för barnet där vardagen är sig lik, även om det för tillfället är kaotiskt hemma. I de fall där pedagogerna har känslan av att barnet faktiskt har det bättre på förskolan än i hemmet, kan argumenteras för att frångå en begränsad vistelsetid enligt gällande regler. Det kan exempelvis vara fördelaktigt att barnet deltar vid så många måltider som möjligt under dagen på förskolan.

Är en pedagog lika uppmärksam på tecken som tyder på att ett barn far illa när det kommer till barn som till synes verkar må bra och uppfattas ha en stabil familjesituation? Frågan är om det finns en risk att pedagogen invaggas i någon slags falsk trygghet och möjligtvis slappnar av för mycket och därmed inte är tillräckligt observant. En respondent ansåg sig ha tillräcklig insikt för att inte riskera att "låta sig luras" av den uppfattning hon har av en familj. Däremot är det inte säkert att övriga kollegor i arbetslaget har lika god självinsikt och då inte är lika observanta på de tecken som respondenten själv uppmärksammat. Här uppstår således en dissonans hos de enskilda pedagogerna då deras sinsemellan skiftande uppfattningar strider mot varandra. En av respondenterna i studien uttryckte tankar kring faran med att de faktiska förutsättningarna hos vårdnadshavare som till exempel utbildningsnivå eller ekonomisk standard omedvetet kan påverka. Respondenten poängterade att det är viktigt med självinsikt och att det kan betraktas som fördomsfullt att tro att barn löper större risk att fara illa i vissa typer av familjer än andra. Vidare även att det krävs en stor medvetenhet hos den enskilde pedagogen då de här möjliga fördomarna eventuellt kan påverka oss helt omedvetet. Det kan även reflekteras över risken med sådana fördomar då de potentiellt kan få oss att bagatellisera de tecken som trots allt finns. Det finns på samma sätt en omvänd risk att överdrivet försöka finna tecken på vanvård i de fall där barnets hemsituation inte verkar fungera väl. Återigen är det den personliga tolkningen som avgör om signaler tas på allvar eller nonchaleras.

Pedagogen och anmälningsplikten

Som Erdem och Demirel (2007, s. 574) beskriver det så är våra val och intentioner baserade på vår självtilltro och har samtidigt även en stor påverkan på vårt ansvarstagande. Det kan möjligtvis finnas en risk att dessa beslut grundas i negativa erfarenheter kopplade till tidigare gjorda anmälningar. Likaså kan reflekteras över om en eventuell problematisk första anmälning påverkar de anmälningar pedagogen är med om som sker senare. Anmälningsplikten är juridiskt tvingande, det går inte att komma undan eller strunta i den. Därmed kan det lätt uppstå komplikationer baserat på hur den är formulerad. Det handlar som tidigare nämnts om pedagogens subjektiva uppfattning om hur barnet har det eller behandlas i hemmet eller på fritiden. Detta kan som koncept problematiseras. En pedagog kan få en misstanke baserat på allt från vad ett barn säger till skador, onaturliga märken eller blåmärken på kroppen. En av respondenterna menade att det kan räcka med att ett barn säger en sak som det inte borde veta om, en gång, så skulle hon göra en orosanmälan. En annan av respondenterna påpekade däremot att barn ofta har livlig fantasi och att vad de säger ibland bör tas med "en nypa salt". Gränsen kan vara diffus mellan att ha en misstanke kontra futilitet i praktiken. Om ett livligt och aktivt barn har ett blåmärke på kroppen kanske detta bagatelliseras med motiveringen att barnet just

är väldigt rörligt och fysiskt aktiv i leken. Det kan vidare argumenteras för om det är lättare att få en misstanke om ett barn säger någonting än om ett barn inte alls pratar särskilt mycket utan kanske istället är tystlåtet och nedstämt. I en situation där det uppstår misstankar hos pedagogen oavsett anledning handlar det mycket om känsla och samvete, men även ansvars- och pliktuppfyllelse. Det är svårt att bevisa att någon gjort fel som valt att låta bli att anmäla. Likaså är det svårt att bevisa att någon inte "vågat" anmäla. Problemet är väldigt komplext eftersom anmälningsplikten är tvingande, men samtidigt är det ytterst svårt att bevisa i efterhand att en pedagog har brustit i sitt ansvar och avstått från att anmäla.

En sak som framgår ur resultatet är vikten av dels tydliga riktlinjer att följa på arbetsplatsen och dels djupare kunskap från förskolläraryrket i sig. Med ett väl genomarbetat material i form av bland annat krisplaner, kan anmälningsprocessen förhoppningsvis fungera smidigare. Samtidigt är en fördjupad kunskap från utbildningens sida minst lika viktig, eftersom pedagoger då redan från början är bättre rustade för att handskas med situationen. Om utbildningen ska kunna ge studenter en bra kunskapsbas att utgå ifrån är det samtidigt viktigt att relevant kvalitativ forskning kring anmälningar även den utvecklas. Även Kenny (2001, ss. 88-89) fann att pedagoger upplevde sig ha för dåliga förkunskaper för att på bästa sätt kunna hantera situationen vid en eventuell anmälan. De kunskaper som bland annat efterfrågades var förmågan att skriva en korrekt rapport och hur pedagogen ska hantera barns tecken som inte är av fysisk karaktär. Vad som även påpekades av respondenterna var att möjligheten till anonym rådgivning hos socialtjänsten troligen används för sällan. Dock menar Markström och Münger (2017, s. 23) att brist på tillit till socialtjänsten är en påverkansfaktor pedagoger ofta känner i samband med beslutet att anmäla, vilket då också kan leda till att anmälningen uteblir.

Angelöw och Jonsson (2000, ss. 175-176) menar att i vår strävan att finna tecken som bekräftar misstanken ämnar vi skydda vår egen självkänsla och upprätthålla en positiv självbild, som i sig medför en känsla av att vara exempelvis moralisk eller duktig. Även i de fall där en pedagog fått en första och möjligtvis svag misstanke men väljer att inte handla direkt, kan det potentiellt förekomma ett behov av att söka efter fler orostecken för att bekräfta den första misstanken. Här kommer paradoxen mellan oron att göra en anmälan på felaktiga grunder och plikten att anmäla vid minsta misstanke in. Det finns en mängd olika faktorer eller en kombination av faktorer som kan leda till att pedagogen får en misstanke som i sin tur leder till en anmälan. Det kan utifrån intervjuerna konstateras att synliga fysiska tecken är lättare att förhålla sig till och därmed även fatta ett beslut gällande anmälan sett ur ett bevisperspektiv. I de fall där pedagogen enbart fått en känsla av att någonting inte står rätt till eller diffusa uttalanden av barnet, upplevs en större osäkerhet. En respondent frågade sig hur det är möjligt att bevisa att ett barn inte får tillräckligt med mat hemma. Det går att dokumentera synliga skador men det går inte att fånga hur ett onaturligt smutsigt barn har luktat. Här kommer behovet av skriftlig dokumentation in, som också det har påpekats av respondenterna som en viktig del i förfarandet. Om det senare blir en rättslig process där det rör sig om beviskrav och vittnesutsagor är därmed detaljerad skriftlig dokumentation att föredra. Gilbert et al. (2009, s. 177) problematiserar associeringen med skuld, straff och kriminalitet för vårdnadshavarnas räkning när det kommer till barnsäkerhet. De menar att denna associering enbart bidrar med stigmatisering samt ökade krav på bevis och försvårar därmed även för pedagogen att våga lita på sin misstanke.

Några av de svåraste tolkningarna/fallen skulle kunna vara de där det varken finns fysiska tecken eller uttalanden från barnet. Då det endast kan noteras ett förändrat beteendemönster till exempel i form av tystlåtenhet, att barnet ofta vill dra sig undan eller kanske undviker fysisk kontakt borde det vara betydligt svårare att dra slutsatser och göra rimliga tolkningar. Det kan finnas en risk att "lägga ord i mun" på barnet om pedagogerna börjar ställa ledande frågor om exempelvis hemsituationen eller om det finns någon person som barnet känner rädsla inför. Även den minsta misstanke måste få fäste i pedagogens sinne och därefter processas. Här uppstår sedan svårigheten med att avgöra om känslan är anledning nog att omvandlas till handling. Om anmälningsplikten grundas i en ödmjuk känsla för det stora ansvar den innebär, kan beslutet vara avgörande för hur ett barns liv kan komma att bli.

METODDISKUSSION

Intervju som insamlingsteknik kan ses som ett adekvat sätt att ta del av pedagogernas uppfattningar även om avsikten aldrig var att finna definitiva svar. Det är samtidigt svårt att dra några generella slutsatser utifrån ett kvalitativt material just eftersom det kan skilja så mycket i svaren som ges. En kvalitativ utformning av studien medförde att respondenterna kunde redogöra för sina uppfattningar på ett mer grundligt sätt. Däremot skulle en kvantitativ metod kunnat vara mer givande i relation till den knappa mängd tidigare forskning som hittades. Av de artiklar som tas upp i denna studies forskningsanknytning är det bara en som använder sig av kvalitativ metod. Med en avsevärd majoritet användes kvantitativ metod i de artiklar som hittades överlag, även med hjälp av bibliotekarie på högskolan.

Angående urvalet i studien finns det några ofrånkomliga slumpfaktorer att ta i beräkning. Dessa slumpfaktorer innefattas dels av vilka personer som uppfyllde kriterierna och ville ställa upp samt vilka förskolor och socioekonomiska områden de kom ifrån. Gällande de förskolor som indirekt är representerade handlar slumpfaktorn helt enkelt om att det var dessa förskolor som bidrog med respondenter och inga andra. Resultatet i denna studie ser ut som det gör som följd av att just dessa tre respondenter medverkade. Respondenterna har arbetat många år inom yrket och kunde uppfattas som övertygande trygga i sin yrkesroll. Att de skulle vara trygga i sin yrkesroll ses självklart som positivt, men för studiens jämförelser är det inte lika givande. Om någon av respondenterna istället hade haft ett litet antal år inom yrket skulle möjligtvis likheter och skillnader i resultatet, som en konsekvens, lett till ett mer varierat utfall. En annan aspekt som kan vara intressant är hur utfallet av studien skulle sett ut om urvalet innefattat pedagoger som inte genomfört en anmälan. Det kunde potentiellt bidragit med ett givande perspektiv att se relationen mellan de som anmält och de som inte gjort det. Likaså kunde fler målande exempel tagits upp i intervjusituationen, med en större inriktning på att ge respondenterna chansen att själva beskriva hur de trodde att de skulle upplevt dissonans kopplade till orosanmälningar. Däremot är min uppfattning att de båda teorierna är lämpade för den här typen av undersökning, just eftersom anmälningsplikten är individuell. Att just dissonans inte syns lika tydligt bland den här studiens respondenter kan bero på hur intervjufrågorna är formulerade men också på vilka frågor som tas upp i det stora hela. Intervjufrågornas utformning har ju ofrånkomligt påverkat resultatet, antingen positivt eller negativt. Relationen mellan de båda teorierna kunde med det sagt varit tydligare. Även antalet respondenter har troligtvis påverkat

i vilken utsträckning det går att märka att en kognitiv dissonans har infunnit sig. Antalet respondenter i denna studie var låg, vilket dels inte bidrar till ökad reliabilitet och dels reducerade mängden insamlad data och därmed även möjligheten till skiftande svar på intervjufrågorna. Ett större antal respondenter skulle medfört en större mängd empiri att jämföra dels med studiens eget insamlade material men också gentemot tidigare forskning. Å ena sidan kan liknande svar ses som positivt i den bemärkelsen att respondenterna upplevt processen vid anmälningarna likartat och därmed lättare går att generalisera i resultatet. Å andra sidan är detta inte fallet i relevant tidigare forskning, där resultatet har visat tvärtom jämfört med vad som kan ses i denna studie. För att få en mer genuin bild av hur pedagoger generellt sett upplever anmälningsplikts tvingande karaktär, krävs i min mening en ökad mängd kvalitativa studier kring ämnet.

Det insamlade materialet är både transkriberat och analyserat av samma person liksom vilka kommentarer från intervjuerna som sedermera valdes att ta med i resultatet, allt vilket i sig inte bidrar till ökad reliabilitet. Det är svårt att motverka en viss mängd partiskhet med tanke på att mina egna erfarenheter och uppfattningar oundvikligen har lett till hur jag tolkat intervju svaren. Likaså har följdfrågorna i intervjuerna säkerligen blivit färgade av mina egna intentioner. Respondenterna fick inte heller läsa igenom det bearbetade materialet i efterhand för att korrigera missuppfattningar eller göra förtydliganden, vilket i sig skulle lett till ökad validitet. De medverkande kan mycket möjligt ha tänkt mer och då också kommit på nya svar i efterhand som i och med det inte har kommit med i resultatet. Respondenterna kanske inte nödvändigtvis tänker på precis alla aspekter vid intervjusituationen eftersom ett inspelat samtal lätt kan bli krystat och eventuellt också upplevas onaturligt.

DIDAKTISKA KONSEKVENSER

Min intention var att ta del av yrkesverksamma pedagogers upplevelser av verkliga fall. Tydligt är att varje enskild situation är sin egen och upplevelserna skiljer sig från fall till fall och inte bara från person till person. En och samma pedagog kan ha flera vitt skilda upplevelser av anmälningssituationer och det går inte att jämföra dessa med varandra eftersom varje situation är unik. Varje ny situation innebär olika barn, familjer, förutsättningar och konsekvenser av en anmälan samt anledningar till att en pedagog känner ett behov av att anmäla.

Studiens resultat pekar på upplevda brister i hur pedagoger informerats och utbildats gällande anmälningar men även vikten av väl genomarbetade kris- och handlingsplaner ute i verksamheten. I denna studie har framkommit flera dilemman en pedagog kan ställas inför i en situation där misstanke finns om att ett barn far illa. Studien belyser också svårigheten kring att dra en gräns för när en kanske diffus känsla bör övergå i handling och att de eventuella konsekvenserna av en anmälan ibland kan påverka beslutet hos den enskilde pedagogen. Just begreppet ”vid minsta misstanke” kan vara svårdefinierat eftersom det till stor del bygger på en känsla hos pedagogen. Det är av betydande vikt att en pedagog har förståelse för det enskilda ansvaret när det kommer till anmälningar, oavsett om det råder enighet i ett arbetslag eller ej. Studien avser inte att ge en pedagog enkla eller definitiva svar för när en anmälan bör genomföras, eftersom det är omöjligt att i det här fallet ge råd inför en framtida situation. Den

ämnar snarare bidra med en ökad medvetenhet kring komplexiteten i beslutsfattandet. Denna komplexitet innefattar förutom relationer mellan barn och vuxna, pedagoger och vårdnadshavare och pedagogerna sinsemellan i arbetslaget även känslor, tilltro till sin egen förmåga samt professionalitet. Studien kan ses som ett informativt material med praktiska, verksamhetsanknutna exempel och analyser som syftar till att medvetandegöra läsaren.

FÖRSLAG PÅ VIDARE FORSKNING

Med denna studie i åtanke skulle det vara intressant att se vad som händer med de barn som har omhändertagits av socialtjänsten. Dels hur många som omhändertas för att sedan återbördas till vårdnadshavarna om de får tillbaka vårdnaden av barnet och dels hur det går för de barn som blir placerade. Även om ett barn blir placerat i en annan familj är det ingen garanti för att det vare sig mår eller får det bättre sett ur ett anknytningsperspektiv.

REFERENSER

Angelöw, Bosse & Jonsson, Thom (2000). *Introduktion till socialpsykologi. 2.*, [rev.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Bengtsson, Hans & Svensson, Krister (2011). *Ansvar och sekretess i förskola, skola och fritidshem. 7.*, rev. och uppdaterade uppl. Stockholm: Liber

Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder. 2.*, [rev.] uppl. Malmö: Liber

Bullens, Lottie, van Harreveld, Frenk, Förster, Jens & van der Pligt, Joop (2013). Reversible decisions: The grass isn't merely greener on the other side; it's also very brown over here. *Journal of Experimental Social Psychology*, 49(6), ss. 1093-1099.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2013.07.011>

Cocozza, Madeleine, Gustafsson, Per A. & Sydsjö, Gunilla (2007). Who suspects and reports child maltreatment to Social Services in Sweden? Is there a reliable mandatory reporting process?, *European Journal of Social Work*, 10(2), ss. 209-223.
DOI: <https://doi.org/10.1080/13691450701317996>

Ekelund, Gabriella & Dahlöf, Annamaria (2009). *Skarpa lägen: [om barn i svåra situationer]. 2.*, rev. uppl. Stockholm: Sveriges utbildningsradio (UR)

Erdem, Eda & Demirel, Özcan (2007). Teacher self-efficacy belief, *Social Behavior and Personality*, 35(5), ss. 573-586. DOI: <https://doi.org/10.2224/sbp.2007.35.5.573>

Gilbert, Ruth, Kemp, Alison, Thoburn, June, Sidebotham, Peter, Radford, Lorraine, Glaser, Danya & Harriet L MacMillan (2009). Recognising and responding to child maltreatment. *The Lancet*, 373(9658), ss. 167-180. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(08\)61707-9](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(08)61707-9)

Guo, Ying, Justice, M. Laura, Sawyer, Brook & Tompkins, Virginia (2011). Exploring factors related to preschool teachers' self-efficacy. *Teaching and Teacher Education*, 27(5), ss. 961-968. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tate.2011.03.008>

Guo, Ying, Piasta, Shayne B., Justice, Laura M. & Kaderavek, Joan N. (2010). Relations among preschool teachers' self-efficacy, classroom quality, and children's language and literacy gains. *Teaching and Teacher Education*, 26(4), ss. 1094-1103.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tate.2009.11.005>

Hwang, Philip & Nilsson, Björn (2011). *Utvecklingspsykologi. 3.*, rev. utg. Stockholm: Natur och kultur

Kenny, Maureen C. (2001). Child abuse reporting: teachers' perceived deterrents. *Child Abuse & Neglect*, 25(1), ss. 81-92. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(00\)00218-0](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(00)00218-0)

Lantz, Annika (2013). *Intervjumetodik*. 3., [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Löfdahl, Annica, Hjalmarsson, Maria & Franzén, Karin (red.) (2014). *Förskollärarens metod och vetenskapsteori*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Matz, C. David & Wood, Wendy (2005). Cognitive Dissonance in Groups: The Consequences of Disagreement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88(1), ss. 22-37.

DOI: <https://doi.org/10.1037/0022-3514.88.1.22>

Markström, Ann-Marie & Münger, Ann-Charlotte (2017). The decision whether to report on children exposed to domestic violence: perceptions and experiences of teachers and school health staff, *Nordic Social Work Research*, 8(1), ss. 22-35.

DOI: <https://doi.org/10.1080/2156857X.2017.1405837>

Nilsson, Marco (2016). *Juridik i professionellt lärarskap: lagar och värdegrund i den svenska skolan*. 3. uppl. Malmö: Gleerups Utbildning

Olsson, Staffan (2017). *Sekretess och anmälningsplikt i förskola och skola*. Sjätte upplagan Lund: Studentlitteratur

Läroplan för förskolan Lpfö 98. [Ny, rev. uppl.] (2016). Stockholm: Skolverket. Tillgänglig på Internet: https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwtpubext%2Ftrycksak%2Fblob%2Fpdf2442.pdf%3Fk%3D2442 [2018-05-15]

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet. Tillgänglig på Internet: <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> [2018-05-20]

Walsh, Kerryann, Mathews, Ben, Rassafiani, Mehdi, Farrell, Ann & Butler, Des (2012). Understanding teachers' reporting of child sexual abuse: Measurement methods matter. *Children and Youth Services Review*, 34(9), ss. 1937-1946.

DOI: <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2012.06.004>

Wiklund, Stefan (2006). Signs of child maltreatment. The extent and nature of referrals to Swedish child welfare agencies Barnavårdsanmälningar i Sverige: omfattning, källor och problembilder, *European Journal of Social Work*, 9(1), ss. 39-58.

DOI: <https://doi.org/10.1080/13691450500480615>

BILAGOR

Bilaga 1. Intervjuformulär.

Pedagogens bakgrund

- Antal år som verksam förskollärare?
- Hur goda kunskaper anser du dig ha om vad som konkret händer när en anmälan till socialtjänsten väl är gjord? Till exempel Socialtjänstens rutiner, kontakt med Polisen eller gången i ett ev. juridiskt ärende.

Kommunikation med, och relation till, kollegor och ledning på förskolan

- Hur ställer du dig inför tanken på att ni i arbetslaget är oeniga om ifall en anmälan ska göras eller inte, skulle du vara beredd att göra en anmälan utan dina kollegors eller förskolechefs stöd?
- Har du erfarenhet av att ni tillsammans i arbetslaget varit tveksamma inför beslutet att anmäla eller inte?
- Kan du likaså i efterhand känna att en anmälan borde ha gjorts respektive inte borde ha gjorts?
- Om du skulle ventilera dina misstankar med kollegorna i arbetslaget och de inte alls skulle dela din uppfattning utan rent av argumentera mot din ståndpunkt, hur skulle du reagera?

Kommunikation med, och relation till, vårdnadshavare

- Pondera att du har, enligt din uppfattning, högst skötsamma och ordentliga vårdnadshavare till ett barn du oroar dig för i gruppen. Hur skulle den vetskapen eller känslan påverka dina misstankar om att barnet far illa i hemmet?
- Hur upplevde du att relationen med vårdnadshavarna påverkades efter att anmälan gjorts? Om inte annat efter att ärendet är avslutat.

Pedagogens inställning till anmälningsplikt

- Vad förknippar du med anmälningsplikten, vad har du för tankar kring den?
- Hur starka ska misstankarna vara för att du ska agera enligt anmälningsplikten?
- Hur ställer du dig inför tanken på att få dina misstankar motbevisade? Finns det en rädsla att ha fel?

Bilaga 2. Missivbrev

Missivbrev

Hej!

Mitt namn är Victor Widlund och jag läser sista terminen på förskolläraryrket vid Högskolan i Borås. Jag skriver just nu examensarbete om anmälningsplikten och hur den på olika sätt tolkas av verksamma pedagoger.

Studien baseras på intervju och mitt enda krav är att du tidigare någon gång under din yrkesverksamma tid genomfört en anmälan. Intervjun kommer att spelas in, men det är enbart jag som senare lyssnar igenom den. Mitt fokus kommer ligga på din uppfattning gällande anmälningsplikten, inte orsaken till att anmälan gjordes i enskilda fall.

Jag kommer ta hänsyn till de forskningsetiska krav som rör såväl frivillighet som integritet och anonymitet för dig som är inblandad i studien. Namn på ort, förskola, avdelning och personer kommer fingeras för att inte kunna spåras. Du har även rätten att avbryta intervjun varpå det inspelade materialet raderas omgående.

Hör gärna av dig ifall du har några frågor eller funderingar!

Med vänlig hälsning

Victor Widlund

HÖGSKOLAN I BORÅS

HÖGSKOLAN I BORÅS

Besöksadress: Allégatan 1 · Postadress: 501 90 Borås · Tfn: 033-435 40 00 · E-post: registrator@hb.se · Webb: www.hb.se